

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

God stijgt blinkend schoon zegenend ten troon

„En het geschiedde, terwijl Hij hen zegende, dat Hij van hen scheidde.” Luk. 24 : 50-53

Scheiden doet . . .

U hebt op de stippeltjes al het woordje 'lijden' ingevuld. Zoals u misschien ook in de hierboven geciteerde zin uit de slotverzen van Lukas' evangelie de nadruk legt op het woordje 'scheidde'. Er zijn altijd weer christenen, die er moeite mee hebben de Hemelvaartsdag te vieren als een feest!

Ja, het is te begrijpen dat Jezus met blijdschap terugkeerde naar de hemel, om na al de vreselijke dingen die Hij had meegemaakt weer op verhaal te komen in het huis van zijn Vader. Voor Hem was de dag van zijn terugkeer ongetwijfeld een feestdag. Maar ook voor zijn discipelen? Ook voor zijn gemeente, die op aarde achterbleef? Als we de evangelist Lukas mogen geloven hebben de discipelen inderdaad die dag óók groot feest gehad. „Zij keerden terug naar Jeruzalem met grote blijdschap, en zij waren voortdurend in de tempel, lovende God” (vs. 53). Het scheiden van hun Heer deed hen dus niet lijden, maar loven.

Zegen lokt zegen uit

Wat is het geheim van de lofzang van de discipelen? Dat geheim komen we op het spoor door te letten op een woord, dat in vs. 50-53 drie keer gebruikt wordt, nl. 'zegenen'. U denkt, dat ik niet tellen

DOOR
J. C. SCHAEFFER
EMMELOORD

kan, omdat u het maar twee keer ziet staan? Maar dat ligt aan onze vertaling. Want waar in vs. 53 het woord 'loven' staat heeft het grieks dezelfde uitdrukking die twee keer eerder met 'zegenen' is vertaald. In dat slotvers staat dus eigenlijk dit: 'zij waren voortdurend in de tempel, God zegenend'. Zij zegenen de dag waarop Jezus van hen heengaat. Zij zegenen de Vader tot Wie Hij terugkeert.

Maar deze zegen van de discipelen is uitgelokt door de zegen van Christus. Want die zegen van de Heiland maakt duidelijk hoe de verhouding tussen God en mensen fundamenteel veranderd is. Dat er een einde is gekomen aan de peeloop van de zegenen van de zondeval de zegenstroom van God naar ons belemmerd was. Gelukkig was in elk geval het volk van God er niet van verstoken. Maar de zegen was door hen slechts te verkrijgen op een speciale plaats — de tempel, via speciale mensen — de priesters, op spe-

ciale tijden — bij morgen- en avondoffer. Alle andere plaatsen en mensen en tijden bleken niet langer geschikt. Er was een volkomen nieuwe schepping nodig om de vloek ongedaan te maken. Er moest een zware ban gebroken worden voordat God zijn zegen ten leven weer ongeremd kon laten uitstromen naar ieder, die zich daarvoor openstelt.

De ban gebroken

Op Hemelvaartsdag heeft Christus duidelijk gemaakt, dat de vloek is opgeheven. De herschepping heeft plaats gevonden. Gods zegen kan weer vrijuit tot ons komen. Gods kinderen zijn niet langer gebonden aan allerlei beperkingen, die het liefdesverkeer met onze Vader moeilijk maken.

De discipelen ontvangen de zegen. En ze zijn niet eens in de tempel. Ze ontvangen de zegen op een plaats, die tot dan toe onheiligh was. En niet van een zoon van Levi, maar van een zoon van Juda. Dus speciaal aan God gewijde priesters hoeven er ook niet meer aan te pas te komen. Ook hoeven ze niet te wachten tot de tijd van het morgen- of avondoffer. Ze ontvangen de zegen zomaar midden op de dag.

Ja, het houdt zelfs niet meer op. Want Christus trekt zijn zegenende handen niet weer terug als Hij naar de hemel gaat. Hij vaart voor het oog zegenend omhoog. D.w.z. nu is er geen ogenblik meer in ons leven, waarin we het zonder deze zegen hoeven doen. En er is ook geen plekje in de wereld, waar we voor deze zegen onbereikbaar zijn. De tempel is a.h.w. uitgebreid tot in onze keuken en ons schoollokaal, tot in de kantoren en fabrieken of waar we ook maar leven en werken. Overal en altijd is onmiddellijk contact met God mogelijk zonder dat bijzondere mensen dit voor mij tot stand moeten brengen.

Hoeveel rijker is Lukas 24 dan Lukas 1. Daar horen we nog van een tempeldienst in vol bedrijf. En een priester als Zacharias kan door kleingeloof de zegen zelfs blokkeren. Maar nu komt de zegen rechtstreeks van Christus zelf, rijker en krachtiger dan in de tempel.

En het geschiedde terwijl Hij hen

Inhoud

- 1 Ds J. C. Schaeffer, God stijgt blinkend schoon ten troon
- 2 Ds J. Waagmeester, Bij hoog of bij laag?
- 3 Ds J. C. Janse, Over vernieuwing van het theologisch onderwijs - 2
- 4 D. W. L. Milo, Ketterij?
- 4 IJ. Jacobs, In memoriam ds S. J. Paul Goossens
- 6 Th. van Driel, Is er na de tweede wereldoorlog wat veranderd?

zegnende, dat Hij van hen scheidde.' Maar is dit wel een scheiding? Inderdaad, in zekere zin verwijderde Christus zich van zijn discipelen. Hij verdween uit hun ogen, maar niet uit hun leven! Al zegenend treedt Hij met de zijnen in een nieuwe gemeenschap. Nee, in het hart van de discipelen is niet de minste plaats voor weemoed en verdriet om het afscheid. Ze voelen zich opgetogen. In Jeruzalem staat nog steeds de tempel, alsof er niets is gebeurd. Nog steeds wordt er geofferd. Maar het is niet meer nodig nu het Lam van God dat de zonden der wereld wegneemt geofferd is op Golgotha. Als de ware Hogepriester is Hij, nagestaard door de discipelen het hemelse heiligdom binnengegaan met Zijn eigen bloed om van God een nooit eindigende zegen af te bidden.

Het verkeer tussen God en mensen is hersteld.

*Gods heil, Gods glorie staat licht als de dageraad
reeds voor het oog te gloren
van wie Hem toebehooren.
Een vreugde van de HEER
stroomt in hun harten neer.*

Kunnen zij en wij anders dan terugzegenen, gehoorzaam aan de oproep:

*Gij die (in Christus)
rechtvaardig zijt, weest
in de HEER verblijd.
Zijn Naam zij lof en eer!*

(Ps. 97 : 6)

Jubileum symposium Kerknieuws

Ter gelegenheid van het jubileum van Kerknieuws (hoofdredakteur drs N. Scheps) zal er in de tweede helft van september een symposium worden georganiseerd over het thema „Burgerlijke ongehoorzaamheid”.

Daaraan nemen o.a. deel prof. dr J. Douma, hoogleraar aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt te Kampen en prof. dr G. H. ter Schegget, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

BIJ HOOG OF BIJ LAAG?

Het opschrift van dit artikel is geen uitvinding van mij. Ik ontleen het aan een boekje, dat onder deze titel in 1968 is verschenen bij Kok in Kampen. Het is van de hand van W. Baas.

In zijn „Woord vooraf” zegt de schrijver:

„Waarom ik dit boekje geschreven heb, vraagt u?

Omdat ik het niet verdragen kan, dat het kerkelijk leven in Nederland, en met name in de Gereformeerde Kerken de hoog-kerkelijke weg zou worden opgedrongen, zonder dat ook maar iemand, om met de profeet te spreken, de bek open deed of piepte”.

Het beleefde geen vier drukken. Er kwam zelfs geen tweede druk. Toch is het een juweeltje. 't Is geschreven in sappige taal, speels en met een diep-ernstige ondergrond. Aanleiding tot het schrijven van dit boekje was kennelijk het veel geciteerde rapport over de orde van de eredienst aan de generale synode der Geref. Kerken, Middelburg, 1965.

In datzelfde jaar 1965 kwam ook het boekje uit van Dr. J. van der Werf, Kleine Liturgiek, dat ik vorige week noemde. Daarvan kwam in 1980 een vierde druk. Baas heeft voor het kerkelijk jaar in z'n soberste vorm nog wel goede woorden over, maar tegelijkertijd uit hij zijn bezwaren ertegen. Calvijn en veel andere gereformeerden hebben heel scherp aan-gevoeld, dat het opleggen van een menselijk schema aan het leven en de prediking van de kerk nooit zonder gevaar is.

Ik denk hierbij aan het prachtige artikel 32 van de Ned. Geloofsbelijdenis: „We geloven, dat de regeerders der kerken, hoe goed en nuttig het ook voor hen is onderling zekere orde in te stellen en te bevestigen tot instandhouding van het lichaam der kerk, zich er toch wel voor behoren te wachten af te wijken van wat Christus, onze enige Meester, ons heeft bevolen. Daarom verwerpen we alle menselijke vonden en alle bepalingen, die men zou willen invoeren om God (daarnaar) te dienen en de gewetens er door te binden en te knellen, op welke manier dan ook. Derhalve aanvaarden we enkel hetgeen geschikt is om eendracht en eenheid te bewaren en te bevorderen en allen te houden bij de gehoorzaamheid aan God”. (vertaling C. Vonk)

Kerkelijk jaar

Het kerkelijk jaar is gegroeid! Hoe dan? Wel, als volgt: de christen leeft van opstandingsdag tot opstandingsdag, al weldra uitgebreid tot een jaarlijkse aparte viering van het Paasfeest. Rondom deze

DOOR J. WAAGMEESTER LISSE

Paasviering ontstaat een volledige kring van dagen. Een groot feest moet voorbereid worden. Aangezien de bijbelse verhalen telkens perioden van voorbereiding beschrijven als een periode van 40 dagen en jaren, lag het getal van 40 voorbereidingsdagen voor de hand. Na het Paasfeest vallen dan een reeks van vreugdedagen, afgesloten door Hemelvaartsfeest en Pinksteren. Dit behoort allemaal tot de Paaskring.

Onmiddellijk na het ontstaan van de Paaskring volgt de viering van Epifaniën, het feest van de verschijning van de Heer. Dit feest was een hoogtepunt, waarbij de geschiedenis van de drie wijzen uit het Oosten, de doop in de Jordaan en de bruiloft in Kana de belangrijkste lezingen vormden. Tenslotte zal (in het westen) het Kerstfeest het feest van de verschijning volledig overvleugelen. Ook dit hoog-feest krijgt een voor-

bereidingstijd, soms van zes, soms van vier weken, adventstijd geheten.

De twee voorbereidingsperioden, advent en vastentijd, krijgen het karakter van tijden van inkeer. Aangezien men de innerlijke gebeurtenissen ook in uiterlijke vormen wil vastleggen, worden de kerkelijke kleuren in dergelijke perioden paars, terwijl de grote feestdagen wit als kleur krijgen toebedeeld. De Goede Vrijdag wordt zwart.

Het paasfeest zet in op witte donderdagavond, dan beginnen de heilige drie dagen: witte donderdag met viering van het Avondmaal; goede vrijdag geen Avondmaal; stille zaterdag.

Ik zal niemand vermoeien met een overzicht van het kerkelijk jaar in zijn geheel. Allerlei zondagen hebben latijnse namen.

De kleuren

We horen ook, dat het van uiterst grote waarde is, dat de verschillende zondagen een bepaalde kleur krijgen. Hier volgen ze:

adventstijd: paars
Kerst tot en met de eerste zondag van epifanie: wit
volgende zondagen
na epifanie: groen
vastentijd: paars
zondag laetare (vóór-Paasfeest): rose
witte donderdag: wit
goede vrijdag: zwart
stille zaterdag: rood
van Pasen tot en met de zondag na hemelvaart: wit
Pinksteren: rood
zondagen na Pinksteren: groen
Ik moet hiermee ophouden, want

anders wordt het vervelend. Misschien vindt u dat trouwen nu al, maar - zo wordt verzekerd - voor de opbouw van de gemeente is het kerkelijk jaar nagenoeg onmisbaar.

Ik denk me even een tentamen liturgiek in:

Meneer Van Leusden, wat is de kleur van zondag laetare? Rose, professor. Goed.

En van de adventstijd? Paars, professor. Uitstekend, meneer Van Leusden. Dit is van bijzonder belang voor de opbouw van de gemeente.

Bij het kerkelijk examen werd meneer Van Leusden gevraagd: In welke hoofdstukken van de brief aan de Hebreeënen wordt over Melchizedek gesproken? En in welk hoofdstuk uit het N.T. spreekt Paulus uitvoerig over de opstanding? Daarop moest hij het antwoord schuldig blijven.

De ontwikkeling

Het zal iedereen duidelijk zijn, dat we van dit alles geen spoor vinden in de Schrift. In het N.T. wordt de eredienst ons niet precies voorgeschreven. We lezen wel van Schriftlezing en uitlegging, gebed, lied en viering van de maaltijd van de Heer. Maar nergens vinden we voorgeschreven, hoe de samenkomsten van de gemeente in de komende tijden moet verlopen.

De gemeente leefde uit de Geest en waar de Geest des Heren is, daar is vrijheid.

In de tijd vóór Constantijn de Grote was er geen vaste liturgische vormgeving. In die eerste eeuwen van de christelijke gemeente was

Pastorale notities

DOOR H. AMELINK AALTEN

lijke druk dat legt op ouders van verslaafden. In het algemeen op hun omgeving, als ze die omgeving niet ontvluchten of als die omgeving hen niet uitstoot. Veel heroïneverslaving loopt ook uit op de dood.

Een man die daarvoor nu verantwoordelijk is, die zelf niet verslaafd is, maar er alleen maar voor zorgt dat er veel verslaafden blijven uit pure hebzucht die wordt in ons land gestraft met acht jaar gevangenis, terwijl het duidelijk is dat het een moordenaar is van het SS-soort. Zelfs is het vrijwel zeker dat zo iemand slechter is dan een SS-er. Die liep af en toe zelf nog wel risico. Deze man niet. Het zou me niet verbazen als in de toekomst de mensen meer en

meer het recht in eigen hand gaan nemen. Ik bepleit dat niet. Integendeel, maar ik voorzie het. Een vader die zijn dochter ziet dood gaan aan de heroïne zou heel goed in de verleiding kunnen komen mensen die dat gif aan zijn dochter verstrekt hebben te doden. En ik zou niet opstaan om ach en wee te roepen. Want dit soort rechterlijke praktijken lokken dat uit. Ik pleit voor het doodschieten van iedere handelaar in verdovende middelen, die niet zelf verslaafd is. En liefst met snelrecht. Binnen 24 uur pakken, vonnissen en terecht stellen.

En laat Amnesty dan maar gillen. Al dat bloedarme humanisme dat tegen de doodstraf is veroorzaakt onnoemelijk leed. Het is de taak van de overheid om aan dat leed een eind te maken.

Ik heb ook niet gelezen dat de gevangenisdirecteur die verantwoordelijk is voor de orde binnen de gevangenis ontslagen is, omdat hij niet gezorgd had dat er géén telefoon kwam in de cel van deze misdadiger.

Redaktie

Ir. A. W. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. E. R. Postma
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redaktie:

Ds. K. Muller, Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring

M. J. F. van der Wal
Brugakker 60-17
3704 RA Zeist
Tel. 03404-61525

Over vernieuwing van het theologisch onderwijs - 2

In het voorafgaande artikel schreef ik, om het onderscheid tussen het theologiseren en het profetische spreken in het oog te krijgen - in antwoord op ds G. Janssen's verzoek om en open gesprek hierover - dat reeds bij de oude kerkvaders de ratio meer wilde zeggen, dan het Woord van God zelf.

Bij het z.g. 'alètheia'-zeggen, 'God-uitzeggen', zoals ze het noemden, werd de grens tussen God en kosmos niet in het oog gehouden en het 'theologeïn' werd niet van het eerbiedig luisteren naar het Woord onderscheiden. De scholastiek van prof. V. Hepp passeerde daarbij ook de revue.

Intussen is dit „theologeïn” ook nu overal met volle kracht aan het werk. Vandaar ook dat het dringend nodig is om aan de pláats van de theologie volle aandacht te schenken. Maar merkwaardig genoeg moet je degenen die hier aandacht voor hebben, haast „met een lantaarntje zoeken”, zoals Popma het eens uitdrukte.

Het theologisch denken staat veelal zo hoog genoteerd, dat zijn heerschappij-voeren voor de meesten een vanzelfsprekende zaak is. Kuitert schreef eens dat veel christenen de gedachte koesteren dat men pas een ware gelovige is als men theoloog is.⁴⁾ Het is juist opgemerkt.

Nu heeft Kuitert zelf het bovengenoemde verschil wel gezien. Maar hij verwerpt het of bouwt het uit, in de richting van de metadogmatiek, waarin het wetenschappelijk theoretisch denken de hoogste plaats krijgt toegewezen. Hij geeft aan, hoe daarbij verschillende niveau's zijn aan te wijzen. Ook theologen van professie halen, volgens hem, die niveau's nogal eens door elkaar. Dat is waar. Maar hijzelf onderscheidt scherp. Het schema ziet er dan zo uit:

als laagste niveau: het geloofs-niveau ('t gewone leven)
dan: het leerniveau (van de confessie)
vervolgens: het wetenschappelijk niveau (de dogmatiek)
en dáárboven: het wetenschappelijk-theoretisch niveau, van de meta-dogmatiek.⁵⁾

De meta-dogmatiek stelt kritische vragen: wat zijn je begrippen waard? Wat zijn je immanente voorwaarden bij het theologiseren? Kuitert merkt daarbij op, dat je daar misschien wel van ondersteboven gaat. Want: „Onderzoek doen naar de structuur en de herkomst van de christelijke geloofs-uitspraken en mensen meenemen op een dergelijke onderzoekings-tocht, betekent een beroep doen op eigen inzicht en ervaring als

⁴⁾ H. M. Kuitert - Wat heet geloven? Baarn, 2e druk, 1977, pag. 11.

⁵⁾ Kuitert, a.w. pag. 9

DOOR J. C. JANSE ZAANDAM

het om de waarheid van het christelijke geloof gaat”.

„Veel christenen”, voegt hij er aan toe, - „onder hen ook nogal wat theologen - zijn een dergelijk beroep niet gewend of erger: achten het niet in overeenstemming met het geloof zelf om voor de waarheid ervan een beroep te doen op inzicht en ervaring”. Door dat verkeren op de meta-niveau's, raken veel theologische studenten er hun geloof bij kwijt.⁶⁾

Nu zeggen wij wellicht: wij zitten niet op dat vlak, wij zijn Kuitert niet! Inderdaad. Maar hier wordt het probleem wel mee getekend. Want hieruit blijkt dat het „alètheia-zeggen” van de Griekse filosofie, het „theologeïn”, het theologie-bedrijven, beslist geen overwonnen standpunt is. Integendeel. Kuitert slaat de wetenschappelijke, theoretische meta-dogmatiek zo hoog aan, dat deze de eenvoudige kennis van de Waarheid van de Schrift totaal overheerst en zelfs „niets-zeggend” acht. Hij doet daarbij werkelijk ijselijke uitspraken. We citeren:

(Het Godsbeeld van) „de praedestinerende God, die alle bewegingen van mens en wereld in Zijn eeuwige Raad heeft voorbedacht en in de tijdelijke werkelijkheid tot uitvoering brengt, is voor ons vandaag niet meer mee te maken”. Hij gaat voort: „Het is niet zozeer de innerlijke tegenstrijdigheid van deze Godsvoorstelling, die maakt dat wij Hem niet meer kunnen aanhangen, maar veeleer de concentratie van het God-zijn van God in een zo volstrekte en overmachtige autoriteit, dat er voor de mens geen plezier aan het omgaan met God meer te beleven valt”.⁷⁾

⁶⁾ Kuitert, a.w. pag. 15

⁷⁾ Kuitert, a.w. pag. 172

Ziet men het probleem niet?

Intussen, het is onbegrijpelijk: terwijl dit alles zonder aarzeling gezegd wordt en als een vanzelfsprekendheid geponeerd wordt, is onder ons de plaats van de theologie nauwelijks bespreekbaar! Of ziet men het gevaar zelfs niet eens? Je zou toch zeggen, dat de hybris, de hoogmoed van het theologisch denken, hier wel heel duidelijk is. Trouwens, het was toch in het nog vrij recente verleden ook duidelijk? Wat maakten we mee in de Vrijmaking? Heerste daar niet de theologische tweeërlei verbondsleer over de Schrift? Toen moest de Schrift onder het juk van dat schema door van tweeërlei verbond en „volle doop” en „niet-volle doop”. Gelukkig hebben velen het toen onderscheiden.

Maar nu moet bij Kuitert het Woord van God onder het juk van de „ervaring” door. Nu mag je je als kerk zelfs ook wel eens van het getuigenis van de eerste getuigen verwijderen: Want, „niet alles wat de bijbelschrijvers over God zeggen, beantwoordt aan deze norm die wij uit onze ervaring kennen”, zegt hij.⁸⁾

Ik wil maar zeggen: temidden van deze „theologische wereld” leven wij.

Als vanzelf stemt niemand van ons met Kuitert in. Maar zolang de hoogmoed van het „theologeïn” niet onderkend is, blijft het macht houden - is het niet op de ene, dan op een andere manier. Je zou soms de indruk krijgen dat er over de plaats van de theologie nog nooit iets gezegd is...⁹⁾

(wordt vervolgd)

⁸⁾ Kuitert, a.w. pag. 174: De weg van het gesprek met de bijbelschrijvers o.m. is volgens hem nodig:

„Maar een gesprek, waarin de christelijke kerk - niet een splinterje ervan, maar de ene christelijke kerk - een zelfstandig gegeven is, een instantie die óók de Geest heeft, en die zich daarom ook wel eens kan en mag verwijderen van het getuigenis der eerste getuigen, als zij daarvoor gegronde redenen meent te hebben, bijvoorbeeld de reden, dat waarheid over God, over Zijn heil en over Zijn wil, daaraan te herkennen is dat zij mensen vrijheid schenkt en toekomst opent, en dat niet alles wat de bijbelschrijvers over God zeggen, aan deze norm beantwoordt”.

⁹⁾ Vgl. echter: C. P. Boodt - De reformatie van het Calvinistisch denken, 's-Gravenhage 1939, m.n. A. Janse, Dogmatiek als wetenschap en hare wijsgerige motieven, pag. 120. K. J. Popma - De plaats der theologie, Franeker, 1946.

K. J. Popma - Levensbeschouwing, Amsterdam, 1958 v.v. passim. J. Koopmans - Het oudkerkelijk dogma in de reformatie, bepaaldelijk bij Calvin, Wageningen z.j., pag. 57. D. H. Th. Vollenhoven - Het Calvinisme en de reformatie van de wijsbegeerte, Amsterdam, 1933.

er nog een vrije liturgie. Maar daarna werd meer en meer de eredienst gebonden in een net van strakke voorschriften.

In de Reformatie keerde men terug tot de eenvoud en de soberheid van de eredienst, die we kennen uit het Nieuwe Testament. Jammer genoeg zien we nu, dat in kerken van reformatische herkomst bij velen het verlangen leeft om de eredienst van a tot z te reglementeren.

Een paar voorbeelden: Prof. Van der Leeuw schrijft, dat de liturgie zich van elk woord en elk gebaar in de eredienst rekenschap moet geven. Bij de groet aan het begin van de dienst moet de voorganger de rechter benedenarm dicht bij de schouder houden. Bij de avondmaalsviering behoren de gelovigen in het zwart gekleed te gaan, terwijl zij gedurende de bediening de ogen gesloten moeten houden en de handen gevouwen!

Als je leest van de inrichting van de diensten, b.v. de experimenten met de dienst van Schrift en Tafel, dan kun je ook verstaan, dat mensen uit protestantse en rooms-katholieke kerken elkaar vinden in dat soort oecumenische diensten. Maar dat is niet de oecumene van de Schrift, de heilige algemene christelijke kerk, waar het Woord van God heerschappij heeft en waar dat Woord wordt gepredikt en de sacramenten worden bediend naar het gebod van onze Heer.

De groeiende belangstelling voor zo'n nauwkeurig gereguleerde liturgie gaat helaas samen met verminderde aandacht voor schriftuurlijke prediking.

In veel kerken, waar men gekomen is tot het invoeren van deze verdoorgevoerde liturgie, waar protestant én rooms-katholiek samen op weg gaan, lijden de schapen van Christus' kudde honger, omdat ze geen voedsel meer krijgen. Want van die hoogkerkelijke poespas kan geen mens leven.

Voor de opbouw van de gemeente heet dit nagenoeg onmisbaar. Maar de kerken lopen leeg, waar het brood des levens niet wordt gereikt.

KETTERIJ?

Honderdvijftig jaar geleden werd een Schotse predikant afgezet wegens ketterij. Zijn naam was John Macleod Campbell, doctor in de godgeleerdheid en predikant te Dumbarton, een voorstad van Glasgow. Zijn historie is bewaard. We kunnen er ons aan spiegelen.

Toen ds Campbell in Mei 1825 zijn ambt aanvaardde nam hij zich twee dingen voor: om Gods Woord zo te bestuderen dat dit Woord zijn eigen verklaring zou geven; en om elk bezoek te gebruiken als middel om Christus aan te bevelen. Met deze twee doelstellingen ging hij moedig aan het werk.

Al vijf jaar later liep hij vast in de kerkelijke wereld. In 1830 sprak de kerkeraad van Dumbarton zijn afschuw uit over twee uitdrukkingen uit een preek van ds Campbell:

„God heeft elk kind van Adam lief, met een liefde die zichtbaar is gemaakt in het kruis van Christus” en

„Degene die weet dat Christus stierf voor elk kind van Adam mag tegen elk ander mens zeggen: er is vrede voor jou en vrede tussen jou en God”.

In Mei 1831 stond hij terecht voor de Generale Synode van Edinburgh terzake van zijn prediking dat „Christus voor allen gestorven is”. De veroordelende stemmen lagen in een verhouding van 119 tegen zes. Hij werd afgezet uit zijn ambt, uitsluitend om deze reden.

—o—

Het gaat - de fijnproevers weten het al - om de zogenaamde leer van een algemene verzoening. Deze leer, die Gods genade-in-Christus zou beschikbaar weten voor alle mensenkinderen (zonder onderscheid van kleur, ras, geloof, kerklidmaatschap, belijdenis of ervaring) is al lange tijd als kettters veroordeeld. Daar tegenover werd de leer van verkiezing-en-verwerping gesteld. Artikel 16 van onze Geloofsbelijdenis zegt dat God zekere personen in Christus heeft uitverkoren - en de anderen in hun val en verderf laat, waarin ze zich door eigen schuld hebben geworpen. De uitverkorenen zijn in Gods eeuwige en onveranderlijke raad opgenomen - de anderen niet. De Dordtse Leerregels zeggen het zo: dat God niemand onrecht doet, die Hij in zijn verlorenheid laat liggen; maar dat Hij door middel van de verkondiging aan gelovigen het eeuwige leven schenkt.

Degenen, die nooit het evangelie hebben gehoord, laat staan het verworpen, blijven dus in de ellende, die ze „verkozen” hebben. En God kan niet aansprakelijk worden ge-

DOOR
D. W. L. MILO
DALMALLY

steld voor hun ondergang, hoewel hun niet-begiftigd-zijn vooraf in Zijn raadsbesluit is opgenomen. Geen wonder, dat de remonstranten hiervan niets wilden weten.

Nu is de leer der Algemene Verzoening vaak beoordeeld met dezelfde constructieve methode, die ook in de Dordtse Leerregels gevonden wordt: constructief in deze zin, dat theologische gedachten-

spinsels dingen kunnen „bewijzen”, die gewone bijbellezers zo niet zouden durven stellen. Integendeel. Wie de beslissende tekst uit Joh. 3: 16 leest wéét: „Zo lief heeft God de wereld (schepping, kosmos) gehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft; opdat een ieder, die in Hem gelooft, niet verloren ga maar het eeuwige leven hebbe”. Nader: „want God heeft zijn Zoon niet in de wereld gezonden opdat Hij de wereld veroordele — maar opdat de wereld door Hem behouden worde”. Nader: „dat God zich met ons verzoende, toen wij nog vijanden waren”.

Onbevangen lezen van de Schrift geeft ons dus zekerheid: dat God niet wil dat iemand verloren zal gaan; dat Hij daartoe het hoogste offer, zijn eigen Zoon, gegeven heeft; en dat ieder deze Christus als verlosser van zijn vernieuwde leven aanvaardt op herstel van de paradijselijke verhoudingen mag hopen; maar dat, wie Christus' bloed ondankbaar vertrapt, geen enkele hoop kan koesteren.

Ook theologen konden dit duidelijk zien. Calvijn zei het ongeveer als volgt: dat God ons geeft wat we dringend van Hem vragen. Wensen we bepaald buiten zijn aanwezigheid te leven, dan zal God ons op de lange duur in die eenzaamheid laten. Maar wensen we bepaald in Gods nabijheid te leven, dan zal God ons niet wegsturen, maar ons geven wat we vragen.

Na de Dordtse Synode hebben velen aan deze zaken getild. Kuiper zag de algemene zondeval van de mensheid. Hij zag ook Gods genade-wil voor de hele mensheid. Toen maakte hij een constructieve splitsing in een algemene en een bijzondere genade. De eerste was die genade, waarin God zijn zoon laat schijnen en zijn regen geeft zowel over bozen als goeden; de andere genade was dan alleen voor de uitverkorenen, welke vanouds in Gods boek stonden ingeschreven. Maar een bevredigende oplossing was het niet.

We denken (als we even een sprong

In memoriam S. J. Paul Goossens V.D.M.

27 jan. 1902—28 april 1983

Donderdag 28 april 1983 heeft de HEERE het aardse leven van dominee Goossens beëindigd. Deze zendingsarbeider mocht 81 jaar worden, maar was al geruime tijd ernstig ziek. Hiermede sloot de HERE een levensperiode af, die zwaar is geweest van moeiten en verdriet, vol van teleurstellingen. Maar ook van trouwe dienst, want in dit alles schonk zijn Zender hem de moed en de krachten om de taak te blijven vervullen, die Hij hem had opgedragen: de Evangelieboodschap te brengen in het heidenland.

Ds Goossens werd geboren in Amsterdam, 27 januari 1902. Reeds in zijn jeugd had hij de begeerte om in de zending te mogen arbeiden. Aanvankelijk scheen deze begeerte onvervuld te blijven. Hij studeerde theologie aan de V.U. en 23 oktober 1927 werd hij bevestigd als predikant van het Friese dorpje Achlum.

Daar in Achlum bereikte hem de vraag van het Moderamen der Soemba-zendingsdeputaten of hij „begeerte zou hebben om de Heere in de zending te dienen.” Zijn verlangen om in de zending te arbeiden, zo schrijft ds Goossens later, was vervaagd tot een jeugdherinnering. Nu kwam deze begeerte weer sterk naar boven. Hij beantwoordde de vraag positief en in het voorjaar van 1931 kwam hij op Soem-

ba aan, na een minimale voorbereiding van tien maanden, uitgezonden door de Gereformeerde kerk van Appingedam. Toen hij op Soemba arriveerde, waren of gingen de andere zendingsarbeiders daar juist met verlof, zodat hij bij het begin van zijn arbeid de enige missionaire predikant was.

De jonge zendeling had al spoedig een ernstige teleurstelling te verwerken. Op grond van de ontvangen inlichtingen had hij verwacht jonge gemeenten te vinden, waar trouw geleefd werd naar de Schriften. In plaats daarvan moest hij ontdekken, dat het Christelijk leven maar zeer oppervlakkig was en dat onder de schijn van Christen-zijn het heidendom nog levend aanwezig was en de heidense gewoonten aan de hand werden gehouden. „Vragen over dooppraktijk, over het zuiver houden van de gemeenten van Christus, vragen over de toepassing van de censuur, vragen over de principes en de methode, welke in de Soemba-zending geldend zou zijn, ja een schier eindeloze reeks van vragen waren gerezen in het hart der christenen van Oost-Soemba en ook in mijn hart.” („Openbare scheurmaking op Soemba”, pag. 137).

Ds Goossens heeft al deze vragen voorgelegd aan zijn zenders in Nederland, maar bekwam daarop geen antwoord. Langzamerhand ontwikkelde de zaak zich tot een ernstig geschil, waarbij ds Goos-

sens alleen stond tegenover de andere zendingsarbeiders op Soemba: „Dacht hij soms, dat hij de enige principiële man was hier?” In de gemeenten van Oost-Soemba, het arbeidsterrein van ds Goossens, kwamen onder zijn leiding gemeenten, waar ernst werd gemaakt met het leven naar al Gods geboden, waar ook de tucht werd geoefend naar de Schrift.

De samenwerking tussen de zendingsarbeiders begon onder en door het geschil zodanig te lijden, dat er een commissie uit de zending op Java aan te pas kwam. Het principiële geschil werd tot een verstoring van de goede verhoudingen verklaard, waarvan de oorzaak eenzijdig bij ds Goossens zou liggen. Het eind was, dat er geen oplossing van de moeilijkheden werd bereikt en op advies van de Java-commissie ds Goossens geschorst werd naar artt. 79 en 80 K.O. door de kerken van Appingedam en Delfzijl. Daarop werd hij naar Nederland teruggestuurd.

Van de kerken, die door de trouwe arbeid van ds Goossens waren gevormd, meenden de andere zendingsarbeiders: als ds Goossens maar eenmaal weg is, komen die wel weer in 't gelid. Maar daarin vergisten zij zich. Deze kerken hebben de schorsing (en later afzetting) nooit erkend en bleven met ds Goossens verbonden.

Ds Goossens ging met zijn gezin naar Nederland terug, de daar gevoerde besprekingen leverden ook geen verzoening en op 23 maart 1939 volgde de afzetting.

Wie in de oorlogsjaren in Amersfoort langs de fraaie woningen

mogen maken) aan wijlen ds C. H. Lindeboom van Kampen. Die zei het meermalen ongeveer zo. Het is bepaald onwaar te denken, dat God in de ene hand genade en in de andere hand het oordeel houdt — en ons laat kiezen uit welke hand we iets wensen. God is niet grillig en niet despotisch. De waarheid is deze: dat Hij van ons vraagt en opnieuw vraagt, ons in Christus met Hem te laten verzoenen. Dat houdt Hij vol, zo lang wij ons verzet volhouden. Pas op het lange einde, wanneer we Hem in een leven van verzet hebben verworpen, zal God zeggen: „je hebt nooit gewild, je woonstede worde nu maar woest gelaten”. (Voor ons besef is dit naar de Schrift gesproken.)

—o—
Terug naar Edinburgh. Het oordeel van de General Assembly uit 1831 zou in ons land bij de gemeenten onder het Kruis (het was enkele jaren voor de Afscheiding) waarschijnlijk net zo zijn gevel. Er zijn altijd sterke contacten tussen de Schotse en de Nederlandse Kerken geweest. En er moest nog

veel water door de Rijn stromen, moesten nog veel ketters en revivals worden veroordeeld, eer het licht van het Evangelie door de kerkelijke mist mocht schijnen. Laten we hopen dat het klare licht van ds Campbell, het licht van Johannes, thans algemeen in de kerken is opgegaan. Dan weten we onze toekomst niet meer in de handen van een God, die goed en kwaad achter zijn rug verborgen houdt; maar dan ligt die toekomst open en zeker in het stralend licht van Christus' kruis. Omdat onze God zijn schepping zo lief had!

—o—
We zeiden bij de aanvang, dat ds John Macleod Campbell uitsluitend om zijn leer „dat Christus voor allen gestorven is” werd afgezet. Dat is niet helemaal juist geformuleerd, maar we konden er voorlopig mee vooruit. Nú moeten we echter nog iets toevoegen, dat we nauwelijks durven te vermelden.

Ds Campbell is namelijk niet veroordeeld om zijn afwijking van de

Schrift — maar om zijn afwijken van de belijdenis. De synode heeft hem van geen dwaalleer kunnen beschuldigen — maar zag een afwijking van de confessie. Hij heeft de synode gesmeekt zijn dwaling aan te wijzen en zou die dan gaarne herroepen. Men heeft het niet gedaan.

Integendeel. Zijn aanklager heeft de synode luide gewaarschuwd, dat het niet-veroordelen van ds Campbell tot ernstige financiële gevolgen voor de Church of Scotland zou kunnen leiden. Men was namelijk afhankelijk van regerings-subsidie! En het was zeer de vraag, of de overheid enige afwijking van „law and order” zou verdragen. „Our stipends are in danger!”, heeft de aanklager geroepen; onze tractementen zijn in gevaar! En geld speelt bij deze kerken nog altijd de tweede, soms de eerste, viool. Zo heeft ook de Kerk van Schotland bij tijden gehoereerd met de koningen van deze wereld. Ons tot een afschrikwekkend voorbeeld.

Tenslotte: wat kwam er van John Macleod Campbell terecht?

Hij was geboren in de pastorie van Kilninver, een plaatsje dicht bij Oban en binnen onze classis gelegen. Zijn vader, ds Donald Campbell, heeft het bij de synode als een goede predikant en goede vader voor zijn zoon opgenomen. Zijn pleidooi voor de General Assembly heeft hij beëindigd met deze woorden: „Praeses, ik ben niet bezorgd over mijn zoon, hoewel zijn broeders hem hebben uitgeworpen. De Meester, die hij dient, zal hem niet verwerpen. En zo lang ik leef zal ik me nooit schamen de vader te zijn van deze vrome en onberispelijke zoon!” Ds John is als „vrije predikant” nog vijf en twintig jaar doorgegaan, het Evangelie van Christus' genade voor alle zondaren te verkondigen in de Schotse Hooglanden; waarbij hij zowel in het Gaelic als in de Engelse taal „aarde, zee en eiland” kon bereiken. *)

*) Vele historische details zijn ons aangereikt door de predikant dr John Macleod van Oban.

aan de Jan van der Heydenstraat liep — zoals mijn gezin en ik, die in diezelfde straat een onderduik-schuilplaats hadden — zag in een van de voortuinen soms een Indisch man aan het tuinierswerk. Het bleek bij navraag de woning van ds Goossens te zijn en de bruine tuinman was K. Tanahomba, die met de familie Goossens was meegekomen naar Nederland en door de uitgebroken oorlog klem was komen te zitten, de latere Soembanese predikant.

Wie zich na zoveel jaren bij het heengaan van ds Goossens opnieuw met deze verdrietige zaak bezighoudt, zal de juistheid van het door hem ingenomen standpunt moeilijk kunnen ontkennen. Het feit, dat door zijn getrouwe Schriftuurlijke arbeid gemeenten ontstonden, waar het Christelijk leven tot bloei kwam, waar de tucht werd gehandhaafd, terwijl die gemeenten toch na het vertrek van ds Goossens trouw op zijn terugkeer bleven wachten, laat dat duidelijk zien. Ook deze gemeenten kwamen daardoor alleen te staan.

Tegelijk zal men er ook oog voor moeten hebben, dat de wijze waarop men zijn gelijk beleeft, het bereiken van een oplossing ernstig kan bemoeilijken.

Tijdens de oorlogsjaren kwam hier de kerkstrijd, die uitliep op de Vrijmaking. Ds Goossens voegde zich met zijn gezin bij de Vrijgemaakte kerk te Amersfoort. En op de Synode van Groningen 1946 werd uitgesproken dat „br. S. J. P. Goossens wederom als Dienaar des Woords door de Gereformeerde kerken in Nederland dient ontvan-

gen te worden.” Verder werd besloten te adviseren aan de zenden-de kerk van Zwolle (inmiddels op verzoek van de zendende kerk van Appingedam in haar plaats gekomij) br. S. J. P. Goossens weer als missionair predikant te ontvangen. Na het nemen van die beslissing sprak de synode-voorzitter ds H. Knoop: „We hebben geworsteld om recht te doen. We hebben het geloof, dat we recht hebben gedaan.”

Het heeft nog heel wat voeten in de aarde gehad eer ds Goossens met zijn gezin weer naar Soemba kon vertrekken, maar op 1 maart 1949 was het eindelijk zover. Ook tot blijdschap van de gemeenten op Oost-Soemba, die heel die oorlogstijd naar zijn terugkeer waren blijven uitzien.

Het werk kan opnieuw beginnen. Met veel energie en liefde wordt de afgebroken taak weer opgevat. Het gaat om de boodschap van de redding door de Heiland, die ook in het duistere heidendom het licht der gerechtigheid doet opgaan. Weer jaagt ds Goossens met zijn jeep van de ene gemeente naar de andere. Mej. Geusebroek, die met zr. Van Egmond ook in het werk betrokken is, trekt een keer met hem mee en vertelt daarvan: „Het is altijd een genot om met hem te rijden, tenminste als je geen snelheidsvrees bezit. Markant en enigszins grimmig zit hij achter het stuur en voert hij ons met vaste hand langs de weg, die voor een autobestuurder heel wat moeilijkheden biedt.” En: „Kort is zijn verblijf aan deze gemeenten, maar als hij morgen weer vertrekt, zal hij heel wat weten over haar gees-

telijke toestand, verhoudingen en moeilijkheden. Met juist gekozen woorden en scherp gestelde vragen weet hij onmiddellijk tot alles door te dringen.” („Ons Maandblad”, april 1951).

Ds Goossens is een toegewijd evangelieverkondiger, ook een bekwaam leider. Hij heeft bovendien veel praktische gaven, tot het repareren van een auto en het bouwen van een huis toe.

Dan komen er helaas opnieuw moeilijkheden. Waren er al kwesties geweest tussen de medewerkers van ds Goossens onderling, na de komst van br. v. Egmond voor de schooldienst (sept. 1951) wordt ook ds Goossens daarbij betrokken en de contacten van Zwolle met ds Goossens enerzijds en br. Van Egmond anderzijds doen ds Goossens aan Zwolle de vraag stellen: Heb ik Uw vertrouwen wel?

De beide mannen werden uitgenodigd naar Nederland te komen, kregen een retourbiljet KLM Djakarta-Holland. Ds Goossens ging (Van Egmond een week later) in de verwachting dat hij weer spoedig zou kunnen terugkeren naar zijn werk en zijn gezin. Maar het liep anders. De kerkeraad van Zwolle, bijgestaan door een „adviescollege” liet br. Van Egmond spoedig weer terugkeren, maar verbood ds Goossens de terugkeer, niettegenstaande het „retourbiljet”. Hij werd „schadelijk voor het werk des Heren op Soemba” verklaard. De kerken op Soemba oordeelden over de „schadelijkheid” echter anders en verzochten hem terug te keren. Hij ging, zich beroepende op art. 31 K.O., terug, tegen de

wil van Zwolle. Met het „retourbiljet”, 21 febr. 1953. Prompt werd hij daarna geschorst en afgezet, resp. op 26 februari en 16 maart. Wegens zonden tegen het 5de, het 8ste en het 9de gebod. Maar de daaropvolgende synodes hebben, zij het zonder het in alles met ds Goossens eens te zijn, deze gronden stuk voor stuk ongeldig verklaard.

Volledig herstel van de verhouding met de kerk van Zwolle werd jammer genoeg niet verkregen. Eerst in de Ned. Geref. Kerken werd ds Goossens erkend als predikant in volle rechten.

In 1969 repatriëerd hij, woonde eerst een aantal jaren in Den Haag, daarna in Beekbergen, terwijl hij kort voor zijn heengaan naar Zoetermeer kwam.

Een zeer bewogen leven. Een ambtstijd vol teleurstellingen en conflicten. Een man met zonden en gebreken. Zoals wij allen. Maar beziel met een vurige begeerte om de HEERE te dienen op het zendingsveld. Hoeveel opofferingen het hem ook moest kosten. Een man van grote liefde en trouw. Ten opzichte van zijn Zender. Ten opzichte van zijn Soembanese broeders en zusters. Trouw ook ten opzichte van zijn vele vrienden. En hoe bekwaam en liefdevol werd hij daarbij gesteund en terzijde gestaan door zijn Vrouw, die ook nu nog zich met vele banden met Soemba weet verbonden.

Een zeer bewogen leven. Maar in de glans van Gods overstelpende genade

IJ. Jacobs, Scheveningen

Is er na de tweede wereldoorlog wat veranderd?

Het is een zaterdag in februari. Samen met mijn vrouw en een pleegzusje ben ik op vakantie in Miste, vlakbij Aalten. Omdat het slecht weer is besluiten we niet te gaan fietsen vandaag, maar wat rond te gaan lopen in Aalten, een niet zo groot stadje in de Achterhoek.

We komen zo langs een klein gebouwtje. Zo te zien aan de jodenster boven het gebouw is het een synagoge, maar zeker weten doen we het niet. Aan de overbuurvrouw die een speelgoed/babyhuis heeft, vragen we om inlichtingen. Synagogen hebben altijd mijn belangstelling en dus vraag ik waar de persoon woont, die verantwoordelijk is voor het gebouw. Mevrouw wijst ons vriendelijk de weg naar Dhr van Gelder, een veehandelaar die verderop woont. Ik vraag haar of het geen bezwaar zal zijn dat het sabbath is, maar dat zal niet, denkt zij.

Aangekomen bij het huis, bellen we aan. Een meneer met zwart haar, een snor en een bril op doet open. „Bent U meneer van Gelder en weet U iets van de synagoge?” vraag ik hem. Wat verbaasd kijkt hij me aan. „Ja, dat ben ik”, zegt hij en vraagt wat ik kom doen. Dan vertellen we dat we de synagoge willen zien. Hij heeft weinig tijd en besluit ons voor de gastvrijheid even binnen te laten en dan de sleutel mee te geven. Het gebeurt blijkbaar niet vaak dat mensen zomaar om inlichtingen vragen, want heel uitgebreid vraagt hij waar we wonen en of ik theologie studeer of zo. Toen we hem onze beweegredenen vertelden, kennis van de Joodse gemeenschap opdoen, begon hij zijn verhaal.

—o—

Ietwat mistroostig vertelde hij dat het allang geleden is dat er regelmatig vieringen waren in de synagoge. Steeds weer blijkt dat na de oorlog Nederland opgebouwd is, maar dat de Joodse gemeenschap in alle plaatsen niet meer geworden is, wat ze vroeger was. Omdat er geen vieringen meer ter plaatse zijn moet de veehandelaar, wel op sabbath reizen en bezoekt zo wel eens de synagoge te Arnhem en Enschede. „Kijk, ik vind die gemeenschap belangrijker dan de joodse regel om op sabbath niet te reizen”, zegt hij. (Dat getuigt van een goed geestelijk evenwicht, dunkt me.) Ik moet denken aan alle Ned. Geref., die vaak ook ver moeten reizen op zondag om de gemeente te bereiken.

Hij vertelt ons hoe erg het is dat er nog zoveel anti-semitisme is, dis-

DOOR TH. VAN DRIEL OENE

criminatie dus. Hij toont dat aan door te vertellen dat vorig jaar alle ramen van de synagoge kapot zijn gegoooid. Ik vind dat een misselijke strek, maar om dat nu op die discriminatie te schuiven...

„De Wetsrollen liggen boven in huis, net als de Estherrol, die deze week voorgelezen wordt i.v.m. Purimfeest”, vervolgt hij en hij beschrijft hoe de synagoge eruit ziet. Hij wil toch even mee om het te laten zien. Buiten wijst hij op de Jodenster boven de synagoge en het vroegere huis van de rabbijn. Duidelijk zijn de twee bouwfasen te zien. Waarschijnlijk is er pas later één verdieping op gebouwd. Vrij vertaald luidt de spreuk boven de ingang: „Alleen de rechtvaardigen mogen de poort binnentreden”.

Binnen wijst de man op de bovenverdieping, waar de vrouwen vroeger zaten, maar die om stookkosten te besparen is dichtgemetseld. Hij wijst op het gaas voor de ramen en de ruimte waar de kinderen vroeger zaten. Die is twintig jaar niet meer gebruikt, maar nog steeds staat er een herinnering op het schoolbord. In de benedenruimte zijn de muren aangetast door het vocht. Dat komt omdat de kachel niet meer brandt. We zien de plaats, waar de wetsrollen horen te liggen. Als de man de lichten aandoet, klinkt het alweer ietwat mistroostig, maar vol trots: „Als de lichten aangaan is het best gezellig”. We vinden dat ook en vinden het jammer dat er geen geld is voor restauratie. Alleen blijkt ooit een vrouw van rijksdaalders f 100,— te hebben gespaard voor de restauratie van de ramen.

Ooit in de oorlog wilden de Duitsers dit gebouw van de hand doen aan een N.S.B.-er, die er een meubelhandel in wilde maken. Gelukkig was er geen enkele architect of aannemer die zich aan de verbouwing wilde wagen.

Buiten denk ik nog even over het gesprek na. We maken ons kwaad, omdat er nog zoveel Nederlanders waren die ons land verrieden en de joden... Is het echt voorbij, die jodenhaat? Eigenlijk moeten we iets doen om onze schuld t.o.v. de joden goed te maken. Misschien door geld, dachten we, en lieten een envelop met wat geld bij dhr. van Gelder in de bus vallen die

week. Maar het zal lang niet genoeg zijn om onze schuld uit te wissen of goed te maken. Maar goed dat er een vergevend God is.

—o—

Aan het eind van de week blijkt dat dhr. van Gelder niet te mistroostig was over daden van anti-semitisme. De vroegere NVU-leider, drs Glimmerveen verklaarde bij een veroordeling wegens discriminatie, dat dit wel niet zijn laatste veroordeling wegens discriminatie zal zijn, zo stond er in een krant. En Rabbijn van Soetendorp vreest dat de Centruumpartij zal uitgroeien tot vijf zetels, zo verklaarde hij in een tijdschrift. Gezien het feit dat dhr. Janmaat aan zijn zetel is gekomen, zelfs door het overstappen van enkele vroe-

gere RPF-stemmers (een paar honderd!) is dat mijn vrees ook... tenzij... tenzij God ons zondige volk berouw geeft over haar houding toen (tweede wereldoorlog), want daar waren zelfs gereformeerden*) bij. Maar ook berouw over onze houding nu, 1983, want daar zijn zelfs gereformeerden bij, blijkens de laatste stemming, maar ook blijkens vele veroordelingen over de buitenlanders die het altijd gedaan hebben in onze bedorven ogen... Laat zo uw licht schijnen, opdat voor de Joden en al onze landgenoten, niet opnieuw donkere tijden aan zullen breken.

*) Speciaal haal ik hier de gereformeerden aan, omdat ik dit artikel tenslotte schreef voor een gereformeerd tijdschrift. Hen, tegen wie God ook zegt: „Gij geheel anders...”

Boekbespreking

DE NADERE REFORMATIE

Niet altijd is het verschijnen van een herdruk de moeite van het vermelden waard. Dat is mijns inziens wel het geval met de zojuist uitgekomen tweede druk van het boek van Dr. T. Bienen, *De Prediking van de Nadere Reformatie*. De schrijver, die tegenwoordig chr. geref. predikant in Zeeland is, promoveerde op dit werk. Zoals bekend, is de Nadere Reformatie een belangrijke stroming in het vaderlandse Calvinisme van de 17e eeuw tot nu toe. Op dit terrein, waarop, bij mijn weten, maar weinig boeken een beeld van de stroming als geheel geven, spreekt Bienen dus allereerst over de invloed van de Nadere Reformatie op de wijze van preken.

Eerst wordt aandacht geschonken aan de wijze van preken in de eraan voorafgaande 16e eeuw. Tachtig bladzijden spreken over de specifieke ontwikkelingen van de Reformatie in ons land. We lezen over predikanten als Angelus Merula en Jan Arendz. Dan - relatief kort - volgt een overzicht van de wijze van preken in groeperingen als de doopsgezinden, luthersen, remonstranten en de waalse kerken. Tegen die achtergrond volgt dan de bespreking van de preekstijl van de mannen der Nadere Reformatie.

In veel groter detail dan tevoren komen de (overgebleven en ons beschikbare) preken aan de orde van Jean Taffin, Udemans, Teellinck, Voetius, van Lodensteyn, Wilhelmus à Brakel, Smytegelt, Friedrich Adolf Lampe en, tenslotte, Van der Groe. Als inmiddels zo'n 300 pagina's hieraan gewijd zijn, volgt nog een drietal hoofdstukken als besluit. Daarin b.v. aandacht voor de invloed die de Nadere Reformatie heeft uitgeoefend op het Piëtisme, de Afscheiding, de Gereformeerde Bond, de Gereformeerde Gemeenten en de Oudgereformeerden. Het laatste hoofdstuk heeft de titel: „Beoordeling en Perspectief”.

Als een-na-laatste hoofdstuk wordt uitvoerig ingegaan op „de klassifikatiemethode binnen de prediking van de Nadere Reformatie”. Het is met name deze „klassifikatie-methode” waarop de schrijver hier de aandacht wil richten.

De Nadere Reformatie kent de zgn. „onderscheidenlijke prediking”. De toepassing van de prediking, als zodanig al van zeer groot belang geacht, werd ook bewust gericht op verschillende categorieën toehoorders.

Bienen toont aan dat, naarmate de tijd verstrijkt, de indeling in categorieën van (veronderstelde) toehoorders in de toepassing toeneemt, verfijnd wordt en ook dat veel predikers hoe langer hoe meer aandacht aan die onderscheiding in groepen gaat schenken.

Spreekt Voetius (1589—1676) over „uitwendige-, praet- en pronkchristenen... slapen, lauwen of ook „gemakkelijk moderate, neutrale, wereltse en yverlose christenen” (198), bij latere predikers wordt de rij aanzienlijk langer. Smytegelt (1665—1739) spreekt over „zwak- en kleyngelovigen, die ook wel eerstbeginnenden, overtuigden, bekommerden, verslagenen, bestreden worden genoemd”. Zij zijn de geroekte rietjes, de mensen „met kleine genade, kleine kennis, klein geloof, klein licht en veel strijd, met vele donkerheden, met vele dodigheden, en met vele zwaarigheden in het harte”... Daar zijn verder de sterken, de verzekerden... de verdere gekomene in de genade” (134, 5).

Van der Groe (1705—1784) voert het systeem tot zijn uiterste en spreekt over „onbekeerden, wellustige mensen, verstandchristenen, burgerlijke kerkleden, gerusten te Sion, werkeiligen, onboetvaardigen, aardsgezinden, bijna-gelovigen, zorgelozen”.

Allen spreekt Van der Groe aan „elk naar hun staat en stand... hoewel niet in elke preek even breed en allen tesamen” (154). (Aan de kant der gelovigen wordt een ietwat kleiner aantal categorieën onderscheiden)

Wie dit onderscheidenlijk preken zo tegenkomt, zal, dunkt me, niet veel overeenkomst opmerken met de prediking die in onze kring gebruikelijk is. In die zin zullen we ons hier mogelijk ook niet zo verwant mee voelen. Datzelfde vind ik persoonlijk ook van de zgn. Bruidsmystiek van een man als van Lodensteyn (1620—1677). Degene die van zichzelf merkt dat hij „een sondaar is... hij moet als gedurig weenende henen gaan en zijn weg met tranen bedauwen in een serieus gezigte wat hij eens geweest is... Desulke willen Christus als de Bruyd, gelijk een bondeltje Myrrhe, leggen tusen hare borsten, de eygen

plaats voor Jesus, met wie een ziel getrouwd is" (114).

Voordat zo'n oordeel te spoedig geveld wordt of te negatief uitvalt, wel wat opmerkingen. Ten eerste waren de mannen van de Nadere Reformatie in hun tijd gezien en graag gehoorde voorgangers. Ze trokken volle kerken.

Ten tweede zijn velen van hen maatschappelijk zeer bij alles betrokken geweest; hun prediking heeft ook voor de samenleving een scherpheid gehad, die voor veel tijdgenoten moeite gaf, juist omdat die zo actueel en ontdekkend was. Door het lezen van dit boek heb ik voor deze predikers vaak groter respect gekregen: zowel voor hun vroomheid als voor de moeite die ze zich getroost hebben het Woord van God verder te brengen.

Nu heel wat gemeenten meer contact met de Chr. Gereformeerde Kerken beginnen te krijgen, kan het extra nuttig zijn van de inhoud van dit boek kennis te nemen. Ik denk dat weinig boeken ons meer inzicht zullen geven in de achtergrond van de „meer bevindelijke stroming” in onze zusterkerken. Overigens, heb ik begrepen dat juist in die kring wel bedenkingen tegen Brienens's belichting en interpretatie zijn gerezen.

Bovenstaande neemt niet weg dat de lezer een specifieke interesse zal moeten hebben, wil hij het boek ter hand nemen. Tenslotte is het ook een dissertatie; het zegt dus niets ten nadele van de schrijver.

Als naslagwerk is het boek zeker bruikbaar voor mensen in speciale dienst der gemeente, maar ieder die meer wil weten van onze nationale kerkgeschiedenis, moet het boek maar eens „besnuffelen”. Dat een boek van deze aard een tweede druk haalt, is een teken van de waarde die velen erin hebben erkend.

De prijzen van nu in aanmerking nemend, betaalt de koper niet teveel voor dit boek.

T. Brienens - De Prediking van de Nadere Reformatie. Ton Bolland, Amsterdam, 378 pag. - Prijs f 45,—.

P. J. van Kampen, Zeist

—O—

EN TOCH NIET VERTEERD 90 jaar geleden

Juni 1892: vereniging van de Afgescheiden kerken (1834) met die uit de Doleantie (1886); samen gingen ze verder als Gereformeerde kerken in Nederland.

Een kleine groep, slechts acht gemeenten, besluit aan die vereniging niet mee te doen, maar als Christelijke Gereformeerde Kerk te blijven voortbestaan.

Dat gebeurde 90 jaar geleden en ter gelegenheid daarvan verscheen bij Kok te Kampen een boek, dat iets uit de geschiedenis van die kerken sinds 1892 weergeeft. Het is geschreven door de predikanten M. Drayer en J. H. Velema en één van de Apeldoornse hoogleraren, prof. dr. W. van 't Spijker. Het boek telt 179 bladzijden en kost f 37,50.

Het beginsel van de Afscheiding
Waarom bleef een aantal gemeenten bij de vereniging van 1892 terzijde staan en hoe is te verklaren, dat dit aantal zo groeide: in 1895 reeds 33, in 1900 waren het er 63, thans 180 met een ledental van ruim 75.000? Op vele plaatsen in het boek kom je het antwoord daarop tegen: behoud van „het beginsel van de Afscheiding”. In het tegen de vereniging ingediende bezwaarschrift zeggen de

ondertekenaars tegen de synode, die over deze belangrijke zaak zou oordelen „het heil der gemeenten, het ongeschonden bewaren van het beginsel der Afscheiding, het recht der afzonderlijke gemeenten om over hare Vereeniging met andere te beslissen, de vreeze voor scheuring in eigen boezem, dringt ons Uwe Vergadering met alle bescheidenheid, maar daarom met niet minder klem, te verzoeken: broeders! sluit thans nog niet definitief de door zooveel gevreesde Vereeniging”. In 1953, toen de kerken geconfronteerd werden met aanzienlijke moeilijkheden, komt in een rapport de zinsnede voor „Het gaat de broeders om het vasthouden van het beginsel der Afscheiding. Om een schriftuurlijke bevindelijke prediking en om een kerkelijk leven in nauwe gebondenheid aan de Heilige Schrift en in rechte afhankelijkheid van de Heilige Geest en zijn werk”.

Je vraagt je af, wat is dan precies dat „beginsel der Afscheiding”? maar ontvangt daarop geen concreet antwoord. Wel is uit velerlei beschrijving op te maken, dat de Chr. Gereformeerde broeders (zusters zijn in het boek nauwelijks ter sprake gekomen) zich nauw verbonden weten - en willen blijven - aan dat wat speciaal de kerken der Afscheiding typeerde: gereformeerd-bevindelijk leven en een prediking daarop gericht.

Familie-album

Het boek is door de vele foto's en door het karakter van de bijdragen, iets als een familie-album geworden, fraai uitgevoerd. Reeds als je er in bladert, komt het verleden je tegen, je herkent dit en weet nog van dat. Mannenbroeders, zich bewust van hun waardigheid als kerkeraadslid, predikant of synodelid, kijken je vriendelijk aan. Maar je ziet ook foto's van meisjes- en jongelingsverenigingen, van kerkgebouwen en orgels. Alles uit een wereld van lang geleden, die toch ook - althans voor de ouderen onder ons - onze wereld was: de besloten kring, toegewijd bezig met de studie van Bijbel en beginselen, of wel samen uit.

Het familiale karakter komt eveneens naar voren in de bijdragen. Een globaal overzicht van de kerkelijke vergaderingen, waar die en die in het moderamen zaten, of van kerkelijke deputaatschappen, opgedragen aan bekenden-van-ouds. Ds. Drayer heeft zich daar in verdiept en gezellige schetsen gegeven over veel, wat zich in „onze kerken” (C.G.K.) ontwikkelde en voordeed.

Kerk - kerken

90 jaar geleden wilde men „de kerk der Scheiding voortzetten, vandaar het behoud van de naam „Christelijke Gereformeerde kerk” (enkelvoud). Plaatselijk waren de gemeenten, landelijk vormden ze samen de kerk. Deze naam typeert een periode. Al lezende ontkom je niet aan de indruk, dat de C.G.-familie min of meer „van boven af” bestuurd is geworden. In 't begin, toen een kleine groep alléén kwam te staan, is dat eigenlijk vanzelfsprekend geweest. Met de groei van het aantal gemeenten namen echter ook de problemen toe. En dan zie je, dat veel waar men mee zit, „naar boven” geschoven wordt met de vraag om advies, soms om een beslissing.

In 1906 was er bijv. bezwaar (bij de synode) tegen een gemeente, die collecteerde voor een noodlijdende zusterkerk, zonder dat de betreffende synodale commissie daarvoor toestemming had gegeven! Een andere synode stond voor de vraag of een sluiswachter wel lid van de kerk kon worden (of blijven) vanwege zondagsarbeid en weer een andere „meerdere vergadering” moest uitspreken of in

een bepaalde situatie openbaar dan wel algemeen christelijk onderwijs voor kinderen van een gemeente voorkeur verdiende. Alle zaken, die zo'n tachtig jaar geleden actueel waren.

Daar komt nog bij, dat de broeders predikanten in die tijd in de kerkelijke samenleving sterk domineerden (overigens niet enkel in het C.G.-kerkverband!) Zij waren het, die bewust de gemeenten leidden en veelszins hun stempel op haar zetten; dat betekende heel wat, omdat de C.G.K. in die jaren (eigenlijk tot aan 1940) veel te verduren had. De (verenigde) Gereformeerde kerken lieten niet na haar aan te spreken over de scheur van '92. Van de kant van de Gereformeerde gemeenten kwamen aanvallen, waarbij men verloochening van de theologie van de Nadere Reformatie poneerde. De C.G.K. moest zich derhalve naar twee kanten verweren. Voeg daarbij dat in de loop der jaren verschillende predikanten deze kerk hebben verlaten, dan is de gesignaleerde centralisatie in leiding en bestuur wel te verstaan, evenals een voortdurende afweerhouding.

Het grote aantal synodale deputaatschappen (30 tot 40) wijst in eenzelfde richting.

In 1947, toen een herziene uitgave van „De kerkorde van Dordrecht A° 1618—'19 en de synodale bepalingen der Christelijke Gereformeerde Kerk” tot stand kwam, besloot de synode tevens dat de naam van de kerk voortaan zal zijn: de Christelijke Gereformeerde kerken in Nederland (meervoud dus).

Tegelijk is toen een kerkelijk zegel ingevoerd naar een ontwerp, dat de kerk van Ulrum (de moederkerk der Scheiding) in gebruik had. Dit zegel heeft een randschrift (in het Latijn), ontleend aan Ex. 3 : 2 en de titel van het boek is de vertaling ervan.

Kerkelijk leven

Prof. van 't Spijker heeft dit in een viertal hoofdstukken weergegeven. Ook hier weer: niet zozeer het leven van gemeenten, maar dat van het geheel. Wat hij schrijft over de opleiding (de Theologische Hogeschool te Apeldoorn) is de moeite van een afzonderlijke bespreking waard. Misschien is dit stuk in het boek wel het meest markante deel voor wat betreft het verschil C.G.K. - N.G.K.

Verhelderend is zijn schets over de veranderingen binnen de C.G.K. ná 1920, o.a. vanwege de weerslag van de kwestie-Geelkerken, de interne strijd die in de jaren-dertig gevoerd is over het Verbond en de herdenking in 1934 van de Afscheiding. Hij sluit die schets met dat eeuwfeest af en ds. J. H. Velema gaat verder met te beschrijven 'kerk in oorlogstijd' en 'verhouding tot andere kerken'. Daaruit blijkt hoezeer de opstelling-naar-buiten zich wijzigd. Een zeker isolement (vóór 1940) is doorbroken en de C.G.K. treedt gemakkelijker in contact met anderen. Na de periode van strijd en afweer komt een tijdperk van overleg, zowel met de Gereformeerde kerken, met de Gereformeerde Bond in de N.H.-kerk, als met de vrijgemaakte kerken. Deze contacten lopen echter alle in de jaren-vijftig vast.

Samenspreking met de Ned. Geref. Kerken

Ds. J. H. Velema schrijft daarover: „Concrete toenadering is er op verschillende plaatsen tot de Nederlands Gereformeerde Kerken. Deze kerken ontstonden in 1969 uit de Geref. Kerken (vrijgemaakt) vanwege het overspannen kerk-begrip waartegen men in verzet kwam op allerlei manieren. We kunnen dankbaar zijn voor iedere waarachtige toenadering tot welke kerk ook, die voortspruit uit liefde tot Schrift en belijdenis en

Administratie

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementsprijs:

f 42,— per jaar of f 22,— per halfjaar.
Buitenland f 50,— per jaar of f 65,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten 35 ct p. mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

die gekenmerkt wordt door geestelijke motieven en uitkomt in eenheid in geloof en geloofsbeveling (...). Toenadering tot welke kerk ook mag nooit gaan ten koste van datgene wat behoort tot het erfgoed van eigen kerk - niet onze identiteit; niet het door mensen als het kenmerkende van onze kerken geachte - maar wel: de katholieke, geestelijke, persoonlijke benadering van, verwoording in, bearbeiding van de gemeente, in één woord de schriftuurlijke prediking, de aandacht voor zonde en genade, het werk van Christus voor ons en in ons”.

Toch niet verteerd

In het slothoofdstuk onder deze titel wijst ds. Velema op het wonder van het mogen blijven bestaan van de C.G.K., ondanks veel spanningen en gebreken. Hij roemt Gods bewarende trouw. Christus' kerk leeft van het geheim van vuur, en Zijn zorg blijkt daarin, dat we niet verteerd worden. 't Is goed, om niet te zeggen nodig, kennis te nemen van dit boek. De goede contacten, die op veel plaatsen zijn en groeien, kunnen zich intensiever ontwikkelen naarmate we onze C.G.-broeders en -zusters beter leren kennen, óók in hun historische afkomst, strijd en streven. De HERE opent soms wegen, waar wij ze niet verwachten. Juist daarom moeten we op Hem blijven letten.

M. de Jonge, Voorburg

Willen allen die geregeld Kerknieuws etc. opsturen erop letten dat het adres gewijzigd is. Hetzelfde geldt voor degenen die geregeld hun (plaatselijk) kerkblad opsturen. Graag voortaan alles nu zenden aan:

M. J. F. v. d. Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist
Tel. 03404 - 61525

Kerknieuws

Beroep aangenomen

Ds J. Bouma te Loosdrecht heeft het beroep naar Sliedrecht aangenomen.

Kandidaat C. C. Koolsbergen te Hilversum heeft het beroep naar Hardinxveld-Giessendam aangenomen. Voor het beroep van Zwartsluis heeft hij bedankt.

Studenten Nijmegen

Van alle aankomende en reeds in Nijmegen studerende jongelui zullen we graag de adressen in Nijmegen en omgeving ontvangen. Willen deze jongelui of hun ouders of de betrokken kerkeraden hieraan zoveel mogelijk meewerken? Ook als ze de weekenden niet in Nijmegen doorbrengen, is het voor het onderling contact toch van belang, dat deze adressen bekend zijn.

Uw opgaven kunt u zenden aan: P. de Putter, scriba Ned. Geref. Kerk, Uranusstraat 41, 6543 XR Nijmegen, tel. 080-771673. B.g.g. H. Meima, tel. 080-567564.

Voorbereidende catechese in Eindhoven

Omdat gebleken is, dat er belangstelling bestaat voor de „voorbereidende catechese” in Eindhoven, volgt hieronder nadere informatie. In mei 1977 heeft een werkgroep opdracht gekregen om met een voorstel te komen tot een leerangang over de bijbel als voorbereiding op het catechetisch onderwijs voor de jeugd van onze kerk.

Doel:

- kennis bijbrengen van heils-historische feiten en gebeurtenissen;
- inzicht geven in de samenhang en de bedoeling van Gods Woord;
- ouders ondersteuning geven bij dit onderwijs.

Inhoud:

- geschiedenissen uit de bijbel;
- indeling van de bijbel, volgorde en betekenis van de boeken;
- verbindingslijnen en samenhang in de bijbel

Methoden:

De methode gaat uit van de volledige inzet van de ouders. De stof wordt de jeugd geleerd door:

- vertelling, en thuis lezen van de bijbelgedeelten;
- het leren van feiten en zaken omtrent de bijbel;
- het bijhouden van een werkschrift voor vragen en antwoorden;
- ouders hulp bieden bij het begeleiden.

De lessen worden gegeven sinds september 1980 om de 14 dagen op zondag, tijdens de middagdienst, (plm. 17 x per jaar per groep) volgens een van te voren opgesteld programma. Er zijn 3 groepen met elk 2 leidsters. t.w. groep I leeftijd 10-11 jr (5e kl.) groep II leeftijd 11-12 jr (6e kl.) groep III leeftijd 12-13 jr (brugkl.) De organisatie berust bij een ouderkommissie bestaande uit 5 leden.

Overzicht van de lesinhoud:

Op dit moment zijn de volgende lessen beschikbaar:

1ste leerjaar (16 lessen)

Genesis 6 x

Mozes 5 x

Jozua 1 x

Richteren

Saul, Samuël 2 x

David 2 x

2e leerjaar (15 lessen)

Salomo 2 x

Jesaja 2 x

Jeremia 2 x

Geschriften 1 x

Ezra 1 x

Nehemia 1 x

Ruth 1 x

Mattheüs 5 x

3e leerjaar (16 lessen)

Handelingen 7 x

Openbaringen 1 x

Jacobus 1 x

Kerkgeschiedenis 7 x

Wanneer u belangstelling hebt voor de inhoud van de lessen, kunt u deze aanvragen bij de ouderkommissie „voorbereidende catechese” per adres: mevr. H. v. d. Berge, Djept 2, 5502 HG Veldhoven. tel. 040-538676 tegen betaling van f 5,— per les plus de kopiëer- en portokosten.

Hiervoor heeft men dan het recht om de lessen te vermenigvuldigen en te gebruiken. Eventuele inkomsten zullen worden gebruikt om reeds gemaakte kosten, zoals aanschaf boeken, etc. te dekken.

Wanneer u meer informatie nodig hebt, kunt u contact opnemen met mevr. v. d. Berge.

Uit breder kring

Stichting l'Abri-Nederland

Wij berichten uit een brief van de Stichting l'Abri-Nederland ondermeer:

Dr H. Geertsema heeft positief gereageerd op het verzoek van de Centrale Interfaculteit van de V.U. om nog een jaar het doctoraal college systematisch wijsbegeerte te geven.

In augustus wordt een echtpaar uit Amerika als medewerkers verwacht. Eén van hen is medewerker geweest in Zwitsers l'Abri. Voor de maanden juli en augustus is echter nog aparte hulp nodig.

Wat hulp betreft is er nog iets anders. Er zijn nogal wat dingen die aan het huis Kortenhoeve moeten gebeuren (houtwerk vernieuwen, schilderen e.d.). Het lijkt mogelijk dat werkloze vakmensen dit werk doen als vrijwilliger met behoud van uitkering, omdat we een stichting zijn zonder winstoogmerk. Mocht daarvoor belangstelling bestaan, dan zou men willen dat er contact wordt opgenomen.

Tenslotte, vanwege de l'Abri-conferentie in Atlanta in de Ver. Staten zijn we de tweede helft van juni (15 juni tot 1 juli) gesloten.

Het programma voor de maand mei ziet er als volgt uit:

14 mei: prof. dr Bob Goudzwaard: Economie, politiek en reformatische wijsbegeerte.

21 mei: prof. dr Sander Griffioen: werkloosheid, arbeidstijdverkorting en de zin van de arbeid.

28 mei: drs Wim Rietkerk, Feminisme.

4 juni: dr Henk Geertsema.

11 juni: muziekweekend.

Nog twee opmerkingen:

Nederlandse l'Abrilezingen op cassette kunnen worden besteld

bij het Centrum voor Reformatische Wijsbegeerte, postbus 149, 3600 AC Maarssen, telefoon 03465-60945/69192.

Wie belangstelling heeft voor de internationale l'Abri familyletter kan deze bestellen bij: l'Abri Fellowship, 215 15th Avenue S.W. Rochester, Minnesota 55901 U.S.A.

Met blijdschap hebben wij de zegen van God mogen ervaren en uit Zijn hand ontvangen

Willem

W. in 't Hout

H. in 't Hout-Woensdrecht

Elise

Lydia

Eljo

4 mei 1983

Goudakkerstraat 8

6952 BE Dieren

Evangelische camping

„t BELOOFDE LAND”

biedt U in het voorjaar een z.g. feestdagen-arrangement. U kunt dan bij ons terecht in een goede sfeer.

Zomerhuisjes of (toer)caravans te huur. Vraag folder.

Bosweg 17, 3781 NG Voorthuizen, 03429-2942.

In de serie

HULP BIJ BIJBELSTUDIE (10)

is verschenen

BELIJDEN en GETUIGEN

20 pag. f 4,50

Auteurs:

- ds M. R. van den Berg (Getuigen, 7 schetsen)
- ds J. C. Janse (Heid. Catechismus, 3 schetsen)
- ds J. Meester (Oekumene, Beweging, 2 schetsen)

Met een artikel van drs D. van der Molen over het gebruik van schetsen op vereniging of club.

Bestellen bij: C. J. van Dijke, Marterlaan 2, 2116 EX Hilversum postgiro 3910300

De brochure kan gebruikt worden voor gemeenschappelijke en individuele studie.

GLJC
Gereformeerd Landelijk Jeugdcomité

Een uitgave van het Geref. Landelijk Jeugd Comité in samenwerking met Buiten & Schipperheijn te Amsterdam.

STICHTING Signaalkampen
DER CALVINISTISCHE STUDENTENBEWEGING

Postbus 5349, 1007 AH Amsterdam, tel. 020-120374

Ook deze zomer organiseren wij weer christelijke kampen voor middelbare scholieren:

ZEIL- en ZEILZWERFKAMPEN in Friesland en LANDKAMPEN (w.o. een FIETSKAMP) in de Achterhoek.

Als je zin hebt om van de zomer een kamp met een stel leeftijdsgenoten te doen, vraag dan ons gratis affiche aan bij bovenstaand adres. Daarin krijg je naast de nodige informatie, ook een goede indruk van onze kampen.

VOOR UW DRUKWERK

NAAR

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

NOOITGEDACHT 3 — 3701 AL ZEIST — TELEFOON 03404 - 22452